

One of the conditions for effectiveness of self-mastery of methodical competence of future teachers of French is to develop a clear model of the organization of this process. The article justifies and presents two aspects model of organization of independent work on formation of methodical competence of future teachers of French. Two aspects model is implemented in its schematic image with blocks (target, methodological, substantive, activity, organizational) conditions for the effective formation of methodical competence of future teachers of French in the process of their independent work in ICT learning environment. These conditions include the purpose of formation of methodical competence, which are due to social order of society and the demands of the modern foreign languages teacher; approaches to the organization of this process (competence, personal and activity, reflexive), learning tools (tasks and teaching tasks), organizational forms (academic discipline „Methods of teaching foreign languages in higher education», pedagogical practice in French language, master's thesis). In instrumental value, the model described in connection with the actions of the teacher organizations of the process of formation of methodical competence of future teachers of French, which involves the development of information-communication educational environment and indirect guidance of independent work of undergraduates. The author describes the actions of students due to asynchronous professionally oriented self-learning and research activities in order to acquire methodological competence in an individual trajectory of learning in ICT learning environments. The rationale and development of a model of formation of methodical competence in terms of classroom and extracurricular activities for future teachers of the French language defined as a promising direction of research.

Key words: *ICT learning environments, future teacher, methodological competence, model, independent work, French language.*

УДК 811.161.2'367. 625

Олеся Мартіна
Olesia Martina

ОСНОВНІ ЕТАПИ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

BASIC STAGES OF TEACHING DIALOGICAL SPEECH TO JUNIOR PUPILS

У статті виділено наукові основи формування діалогічних умінь і навичок та систематизації ефективних методів і прийомів навчання діалогічного мовлення на уроках української мови в початкових класах, описано систему роботи з розвитку діалогічного мовлення молодших школярів, що становить позитивний показник розвитку якісного мовлення, окреслено шляхи і способи покращення комунікативної діяльності учнів та удосконалення практичної підготовленості вчителя до роботи з дітьми.

Ключові слова: *розвиток мовлення, діалогічне мовлення, комунікативні ситуації, культура мовлення, комунікативна культура, усне і писемне мовлення, мова і мовлення, мовленнєва діяльність, мовленнєва компетентність, позамовні засоби, репліка, діалогічна єдність, мікродіалог.*

Сучасну початкову освіту слід розглядати під кутом зору соціальних, педагогічних і психологічних завдань, поставлених сьогодні перед школою. У системі шкільної мовної освіти спостерігаються помітні зміни, які, безумовно, впливають і на її початковий етап, де саме й формуються основні загальнонавчальні уміння й навички, розвиваються розумові операції, вдосконалюються мовлення, мислення, пам'ять, увага, уява та інші психічні функції особистості.

Модернізація змісту шкільної освіти у світлі вимог Національної доктрини розвитку освіти, державної національної програми «Освіта» («Україна. XXI ст.»), Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), Концепції мовної освіти, компетентнісного підходу

як методологічної основи формування загальної початкової освіти спрямована на опанування учнями всіх видів мовленнєвої діяльності, основ культури усного й писемного мовлення, базових умінь і навичок використання мови в різноманітних сферах і ситуаціях спілкування. Підвалини цих знань закладаються в початковій школі. Ґрунтується ця робота «на діяльнісно-проблемному підході до організації навчального процесу» [1, с. 19], метою якого має стати «головним чином підвищення культури усного й писемного мовлення молодших школярів».

Пізнання мови на різних її рівнях (фонетичному, словотвірному, лексичному, граматичному) є джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Йдеться про розвиток і становлення мовленнєвої особистості.

Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати. Готовність до мовлення дуже важлива, і людина психічно формується одночасно з формуванням цієї готовності.

Готовність суб'єкта використовувати мову в своїй діяльності називають мовленнєвою здібністю. У ній закладено, з одного боку, найважливіші складові мовної системи, а з іншого – основні види мовленнєвої діяльності: слухання і розуміння (аудіювання), говоріння, читання й письмо.

Як відомо, проблема говоріння (що здійснюється у двох формах мовлення – діалогічному і монологічному) у процесі спілкування є надзвичайно важливою, оскільки вміння слухати і висловлювати власні думки значною мірою забезпечує ефективність комунікативної діяльності людей. За допомогою діалогічного мовлення відбувається передача знань, обмін інформацією. Цим мовленням пронизаний весь процес навчання в школі.

Як і будь-яка інша діяльність, акт говоріння має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба; предмет – думки того, хто говорить; продукт – висловлювання (діалог або монолог) і результат, що виражається у вербальній реакції на висловлювання.

Необхідність навчання школярів діалогічному мовленню обґрунтували на прикладах уроків іноземної мови С.Ю.Ніколаєва, О.Б.Бігич, Н.О.Бражник та ін. З цією метою розроблено систему вправ, які сприяють навчанню учнів розуміти усне мовлення, запропоновано методику застосування його в тій чи іншій мовленнєвій ситуації [3, с. 146].

Незважаючи на позитивні досягнення педагогів, методистів, лінгводидактів Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, Л.І. Айдарової, Л.О. Варзацької, М.С. Вашуленка, Н.Я. Грипас, І.А. Зязюна В.А. Каліш, В.Я.Мельничайка, Г.М.Сагач, І.О.Синиці, М.Г., Стельмаховича, Л.І.Мацько, В.І. Кононенка, О.Н. Хорошковської, Г.Т. Пелехової, праці яких присвячені проблемам розвитку мовлення, формуванню мовної особистості, розробці ефективних форм, методів, принципів розвитку мовлення учнів, недослідженими залишаються важливі питання, пов'язані з методикою системного розвитку і формування вмінь і навичок діалогічного мовлення на уроках української мови.

Отже, актуальність обраної проблеми дослідження обумовлюється такими чинниками: потребами сучасного суспільства у всебічно розвиненій особистості; недостатнім вивченням проблеми діалогічного мовлення в сучасній методичній науці; недосконалістю вмінь і навичок молодших школярів ставити питання, а також надавати влучну, лаконічну відповідь на запропоноване запитання.

Мета дослідження полягає у виділенні наукових основ формування діалогічних умінь і навичок та систематизації ефективних методів і прийомів навчання діалогічного мовлення на уроках української мови в початкових класах.

Важливою ознакою діалогічного мовлення є те, що воно комусь адресується, на когось розраховане. Мовець А буде наступну фразу залежно від того, як зреагував на попередню фразу той, до кого звертаються. У цьому випадку засобом зворотного зв'язку є мовна реакція мовця Б.

Існують різні підходи до навчання діалогічного мовлення, з яких можна виокремити два основних. Відповідно до першого – «зверху вниз» – навчання діалогічного мовлення розпочинається зі слухання діалогу – зразка з його наступним варіюванням, а згодом і створенням власних діалогів в аналогічних ситуаціях спілкування. Другий – «знизу вгору» – передбачає шлях від засвоєння спочатку елементів діалогу до самостійної побудови діалогу на основі

запропонованої навчальної комунікативної ситуації, що не виключає прослуховування діалогів–зразків.

Обидва підходи є можливими. Методисти (С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н.О. Бражник [3, с. 157-158] вважають раціональнішим другий підхід. Справа в тому, що вже в процесі формування мовленнєвих навичок (граматичних, лексичних) учні виходять на рівень понадфразової єдності, в тому числі діалогічної єдності. Проте увага учня в цьому випадку зосереджена на вживанні нової граматичної структури або лексичної одиниці. Виходячи на рівень обміну репліками, він використовує вже знайомі йому діалогічні єдності. Завдання ж навчання діалогічного мовлення включають засвоєння учнями нових видів діалогічних єдностей, притаманних тому функціональному типу діалогу, який є метою навчання на даному відрізьку навчально-виховного процесу.

Як зазначалося вище, діалогічна єдність складається з реплік – ініціативних та реактивних. За висловом В. Л. Скалкіна [4, с. 23], учнів насамперед необхідно навчити «реплікуванню», тобто швидко й адекватно реагувати своєю реплікою на репліку вчителя, а також продукувати ініціативні репліки за зразком, що його подає вчитель (звучить із плівки або надрукований у підручнику). Репліка учня разом з реплікою вчителя складатиме діалогічну єдність певного виду.

Навчання реплікуванню можна вважати *підготовчим* або *нульовим* етапом формування навичок та вмінь діалогічного мовлення учнів. На цьому етапі виконуються рецептивно-репродуктивні та репродуктивні умовно-комунікативні вправи на імітацію, підстановку, відповіді на запитання, на запит певної інформації (за зразком), повідомлення інформації тощо.

Навчаючи реплікуванню важливо поступово збільшувати обсяг репліки учня – від однієї до двох-трьох фраз.

Коли учні засвоять репліку-реакцію та ініціативну репліку певної діалогічної єдності, можна переходити до *першого етапу* формування навичок і вмінь діалогічного мовлення – оволодіння певними *діалогічними єдностями*. На цьому етапі використовуються рецептивно-продуктивні умовно-комунікативні вправи з обміну репліками. Учасниками спілкування є самі учні, а вчитель лише дає їм певне комунікативне завдання, де окреслюється комунікативна ситуація і вказуються ролі, що їх виконуватимуть учні.

Другим етапом формування навичок і вмінь діалогічного мовлення учнів є оволодіння ними *мікродіалогом*. Мікродіалог розглядають як засіб вираження основних комунікативних інтенцій партнерів спілкування. Він є імпліцитною структурною, основою розгорнутого діалогу і включає взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей, які ще називають діалогічним цілим. Мікродіалоги відрізняються від діалогічних єдностей не лише обсягом, але й своєю відносною завершеністю. Власне діалог (розгорнутий діалог) складається з двох-трьох мікродіалогів. Мета другого етапу – навчити учнів об'єднувати засвоєні діалогічні єдності, підтримувати бесіду, не дати їй зупинитися після першого обміну репліками. На цьому етапі використовуються рецептивно-продуктивні комунікативні вправи нижчого рівня (такі, що допускають використання спеціально створених вербальних опор для висловлювання учнів).

Звичайно на цьому етапі учасниками спілкування є самі учні, які виступають у певних ролях або від свого власного імені. На основі навчальних комунікативних ситуацій, запропонованих учителем (або поданих у підручнику), вони продукують мікродіалоги. На третьому етапі учні мають навчитися вести діалоги різних функціональних типів, обсяг яких відповідає вимогам чинної програми для відповідного класу і типу школи, на основі створеної вчителем (описаної в підручнику) комунікативної ситуації. Вправи, що виконуються на третьому (заключному) етапі, належать до рецептивно-продуктивних комунікативних вправ вищого рівня (таких, що не дозволяють використання спеціально створених вербальних опор).

Відповідно до цих етапів можна застосувати систему вправ для навчання діалогічного мовлення, розроблену С. Ю. Ніколаєвою [3, с. 158-167] і адаптовану нами до відповідних умов роботи на уроках української мови. Система вправ містить такі групи:

I група – вправи для навчання «реплікування»;

II група – вправи на засвоєння діалогічних єдностей різних видів;

III група – вправи на створення мікродіалогів;

IV група – вправи на створення діалогів різних функціональних типів.

Розглянемо кожну групу вправ детальніше.

I група вправ. Мета вправ цієї групи – навчити учнів «реплікуванню», тобто швидко й адекватно реагувати на подану вчителем репліку, а також продукувати ініціативну репліку. До першої групи входять умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні та репродуктивні вправи – на імітацію, підстановку, трансформацію, відповіді на запитання, повідомлення або запит певної інформації, спонукання до певної дії тощо.

Розглянемо вправи першої групи на матеріалі теми «Дозвілля», підтеми «Театр».

Вправа 1

Учитель: Я театрал і цікавлюся різними театральними жанрами і різними напрямками в музиці. Я скажу вам, що саме мене цікавить. Скажіть, що ви цікавитесь тими самими жанрами, що і я.

– Мене цікавить балет.

– Мене цікавить балет також.

У вправі доцільно використовувати такі варіативні елементи: драма, комедія, естрада, класична музика, народна музика.

Вправа – імітаційна, репліка учня – реактивна.

Вправа 2

Учитель: Ми продовжуємо розмову про наші театральні смаки. Але зараз вони можуть різнитися: мені подобається один жанр, вам – інший.

– Мені подобається драма.

– А мені – музична комедія.

Ця вправа – підстановча, репліка учня теж реактивна, але театральний жанр він обирає сам залежно від своїх власних смаків.

Вправа 3

Учитель: ви – іноземні туристи, які хочуть відвідати театри і концертні зали України. Я – ваш гід. Скажіть мені, чим ви цікавитесь, а я порекомендую, куди вам краще піти.

(Іноземний турист) – Я цікавлюся класичною музикою.

(Гід) – Тоді я вам раджу відвідати будинок культури.

Така вправа на самостійне вживання мовленнєвого зразка, репліка учня – ініціативна.

Як видно з прикладів, учні вчаться реплікуванню в межах діалогічних єдностей «повідомлення-повідомлення», вживаючи як реактивні, так і ініціативні репліки. У такий же спосіб можна організувати навчання в межах будь-якого виду діалогічних єдностей залежно від того, якого функціонального типу діалогу ми прагнемо навчити учнів.

II група вправ. Мета вправ другої групи – навчити учнів самостійно вживати різні види діалогічних єдностей. До цієї групи включаються умовно-комунікативні та рецептивно-продуктивні вправи на обмін репліками. Основний режим роботи – робота учнів у парах. Кожному з пари учнів потрібно давати можливість вживати як реактивну, так і обов'язково ініціативну репліку.

Вправа 4

Учитель: Якщо ваші смаки співпадають, запропонуйте разом піти до відповідного театру чи концертного залу.

– Якщо ви цікавитися народною музикою, я пропоную вам відвідати будинок культури.

– Дякую.

III група вправ. Мета цієї групи вправ – навчити учнів об'єднувати засвоєні ними діалогічні єдності в мікродіалоги згідно із запропонованими їм навчальними комунікативними ситуаціями. До третьої групи входять комунікативні рецептивно-продуктивні вправи нижчого рівня, які допускають використання штучно створених вербальних опор. Є два основних види таких опор: мікродіалог – підстановча таблиця (вона може бути використана і в попередній групі вправ, а тут її використання доцільне лише у слабкому класі), структурно мовленнєва схема мікродіалогу. Опори допомагають учням долати труднощі, що виникають у процесі поєднання діалогічних єдностей. Вибір опори залежить від рівня підготовки класу в цілому та окремих пар учнів. Згадані опори можуть використовуватись лише під час роботи в парах на місцях. Поступово їх необхідно усувати.

Доцільно дати послухати учня мікродіалоги–зразки, записані на магнітну стрічку.

Наприклад такий мікродіалог.

– Інно, давай кудись сходимо в суботу. Я хочу відвідати виставку воскових фігур. А ти?

– Я також.

– Тоді я зайду за тобою.

– Гаразд. Чекатиму тебе.

Структурно-мовленнева схема за мікродіалогом.

– ... давай кудись сходимо у .... Я цікавлюся .... А ти?

– Я також цікавлюся ....

– Тоді ходімо до ....

– ... Дякую за запрошення.

IV група вправ. Мета четвертої групи вправ – навчити учнів створювати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованої їм комунікативної ситуації. Вправи цієї групи комунікативні рецептивно-продуктивні (вищого рівня).

Вправа 5.

Учитель: (першому партнеру) Ви – гід, який працює з іноземними туристами, що прибули в Україну. Ваше завдання – скласти і реалізувати культурну програму туриста: з'ясуйте його/її смаки, запропонуйте відвідати відповідний театр/концертний зал.

(другому партнеру): Ви іноземний турист, що вперше прибув в Україну. Обговоріть зі своїм гідом культурну програму. Наприклад:

– Доброго дня, пане Смітт. Я ваш гід. Мене звати Тарас Іваненко.

– Привіт, Тарасе. Мене цікавить українська драма.

– Ви розмовляєте українською?

– Я розумію мову, але не розмовляю.

– Тоді я вам раджу відвідати драматичний театр Івана Франка.

– Дуже дякую.

Отже, в навчанні діалогічного мовлення учнів можна виокремити такі рівні формування діалогічних навичок і вмінь: підготовчий або нульовий – навички реплікування; перший – уміння поєднувати репліки в різні види діалогічних єдностей; другий – уміння будувати мікродіалоги з використанням засвоєних діалогічних єдностей на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій; третій – уміння створювати власні діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих комунікативних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Біляев О.М. Концепція навчання державної мови в школах України / О.М. Біляев, Л.В. Скуратівський, Л.В. Симоненкова, Г.Т. Шелехова // Дивослово. – 1996. – №1. – С. 16-21.
2. Курач Л. Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів / Л. Курач, О. Прищепя // Початкова школа. – 2005. – №10. – С. 30-33.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н.О. Бражник. – Київ: Ленвіт, 2002. – С.146-167.
4. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка) : Пособие для учителей / В.Л. Скалкин. – Київ: Рад. шк., 1989. – 158 с.

The article deals with the scientific basis of forming dialogical skills and habits, and systematization of effective methods and techniques of teaching dialogical speech at the lessons of Ukrainian in language primary school. The author describes the system of work for the development of junior pupils' dialogical speech which is a positive indicator of qualitative speech and outlines the ways and means of improving pupils' communicative activity and teachers' practical readiness for work with pupils.

The increased demands for human speech activity promote the significance of developing pupils' communicative speech abilities, situational orientation of the speaker, the choice of linguistic means. The attention to these problems is explained by intensive orientation on practical (speech) direction of modern school linguistic education. In this connection, the leading principle of studying Ukrainian language school course is the comprehensive pupils' speech development, improving the culture of their speech and communication.

The problem of speaking (that is carried out in two forms of speech – dialogical and monological) in the process of communication is extremely important because the ability to listen and express their opinion largely ensures effective communication activity. Through dialogical speech transfer of knowledge and exchange of information occur. This speech is the basis of any educational process in school.

Communication of primary school children takes place in the process of solving communicative problems and needs. Every pupil acts as a speaker and an interlocutor, perceives heard and read, creates oral and written statements according to the needs of communication. Performing communicative tasks ensures the formation of pupils' speech.

Key words: *speech development, dialogical speech, communicative situation, culture of speech, communicative culture, oral and written speech, language and speech, speech activities, speech competence, extra linguistic means, replica (remark), dialogical unite, micro dialogue.*

УДК 373.3.016:811.161.2

Наталія Мелекесцева
Nataliya Melekestseva

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS A MEANS OF DEVELOPING JUNIOR PUPILS' CONNECTED SPEECH

У статті схарактеризовано інтерактивні технології навчання як засіб розвитку комунікативних умінь учнів початкових класів на уроках української мови. Проаналізовано групи інтерактивних технологій залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності та розроблено систему інтерактивних вправ і завдань, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів 1-4 класів при вивченні української мови відповідно до основних етапів уроку розвитку зв'язного мовлення.

Ключові слова: *інтерактивні технології, розвиток зв'язного мовлення, молодші школярі, урок української мови, початкові класи.*

В умовах соціально-економічного розвитку та національного становлення нашої держави актуалізується потреба в якісно новому рівні освіти, яка б забезпечила умови для інтелектуального, соціального, морального та фізичного розвитку учнів, виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти, критичного мислення та використання набутих знань і умінь для творчого розв'язання завдань.

Основи окреслених перспектив функціонування освіти формують у початкових класах загальноосвітньої школи на засадах мовно-мовленнєвої, соціокультурної та діяльнісної змістових ліній, а також з урахуванням того, що українська мова є не лише окремим навчальним предметом, але й засобом опанування усіх інших дисциплін. Навчальною програмою з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи) визначено, що основна мета цього курсу полягає у формуванні комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у спілкуванні, пізнанні навколишнього світу, при вирішенні життєво важливих завдань [3, с. 1].

Процес оволодіння комунікативною компетентністю учнями початкових класів передбачає розвиток умінь продукувати зв'язні висловлювання, а навчання при цьому здійснюють на основі комунікативно-діялісного підходу. З огляду на це, особливої ваги набуває розвиток зв'язного мовлення учнів, яке ґрунтується на засвоєнні всіх програмових питань шкільного курсу мови, формує культуру усного й писемного мовлення молодших школярів, їхнє вміння викладати думки логічно, послідовно, з дотриманням літературних норм.